

Pedagogika a struktura pedagogických disciplín (doplňkové pracovní podklady k semináři)

!!bez jazykové korektury!!

- antika (paidagógos, paedagogus – lat.)
- Význam slova se liší (Něm. – monodisciplinární (fil.) X Fr. – multidisc., jedna ze sociálních věd)
- laici – to, co dělá učitel X odborníci – teoret. + praktic.
- ped. je stará, výchova od nepaměti, postupná institucionalizace a profesionalizace
- vyčlenila se z fil. a fil. úvah v novověku => ped. teorie (zobecnění jevů + nástroje)
- Komenský položil základy systematic. vědě o výchově mládeže a dospělých
- 19/20. st. – intenzivní rozvoj ped., dílčí obory

Předmět pedagogiky:

edukační realita (determinanty, procesy, výsledky procesů)

Pedagogika

= věda o edukační realitě, kt. pomocí své teorie a výzkumu identifikuje, popisuje, analyzuje, objasňuje X ne preskriptivní, normativní a beroucí na sebe odpovědnost

= věda a výzkum zabývající se vzděláváním a výchovou v nejrůz. sférách života společnosti

- educational science, Erziehungswissenschaft (věda)
- v anglosaském kontextu to, co učitelé dělají (pedagogy, Pädagogik)

Účel, poslání pedagogiky:

1. *normativní* (instrumentální věda) => aplikovaná ? => pro potřeby praxe
2. moderní pedagogika – *explanativní* - rozvíjení ped. jako samostatné vědy, orientace na praktický předmět, empirická

Je to věda?

charakteristiky vědy:

1. jasně vymezený předmět
2. výzkum a jeho metodologie (kvalit, kvantit- pozitivismus)
3. infrastruktura
4. účel, poslání
5. nehodnotící
6. systém
7. pojmový aparát

Struktura pedagogiky:

2 složky (X nespolupracují)

- a) *teorie* (1. popis, 2. explanace procesů a jevů)
- b) *výzkum* (data pro popis)

Obsah ped. tvoří soubor disciplín, samost. vědy => neujasněné

A. Základní disciplíny

Obecná pedagogika

- kategorie (výchova...)
- zabývá se objasňováním základních jevů a procesů edukační reality, formulací teoretických modelů těchto jevů a procesů, vymežováním významů vědeckých termínů označujících tyto jevy a procesy, čerpá z poznatků ped. výzkumu a z teorií jiných sociálních věd

Obecná didaktika

- teorie vyučování a vzdělávání
- teorie edukačních procesů v prostředí školy s dominantním zřetelem na vyučování, učivo, organizační formy školní edukace (české, němec., skandinávské pojetí). V posled. době důraz na charakteristiky učícího se subjektu – rozvoj psychodidaktiky
- USA, anglosas. země – obec. did. nemá tradici, daná oblast je pokrývána jinými disciplínami např. teorií kurikula, teorií vyučování (instructional science)

Teorie výchovy

- základní výchovné kategorie: cíl, obsah, prostředky, formy)
- v nejširším pojetí = pedagogika (fil.-pedagogické pojetí) => u nás: teorie vzdělávání (didaktika – problematika učení a vyučování) X teorie výchovy (otázky výchovy v užším slova smyslu)
- v ČR převládá její pojetí jako fil. disciplíny X možno ji pojímat jako empiricky (výzkumně) založenou teorii

Dějiny pedagogiky

- vertikálně
- ped. disciplína zkoumající historický vývoj ped. teorií, idejí a koncepcí, od antiky až po současnost
- komeniologie
- dějiny školství = součást dějin ped., zabývají se vývojem školských soustav, učitelstva a vzdělanosti obyvatelstva a jejich vztahem k sociálním, kulturním a politickým a ekonomickým faktorům dané země v jejím historickém vývoji. Výzkum zde založen na analýze demografických dat, školské dokumentaci a statistice (statistické ročenky, historická ročenka školství v ČR, 1998, ÚIV)

Srovnávací (komparativní) pedagogika

- angl. comparative education

- horizontálně
- srovnává systémy, obsahy, ideové zdroje
- nejednoznačný pojem: 1) výzkumná metoda (srovnávací analýza), 2) vědní disciplína zabývající se srovnáváním vzdělávacích systémů nebo jejich částí ve 2 n. více zemích, 3) oblast výzkumných aktivit zaměřených na shromažďování poznatků o vzdělávání v různých zemích (mezinárodní pedagogika = srovnávací nebo všechny aktivity vztahující se ke vzdělávání, mezinár.výzkumy, projekty, expertízy, mobilita aj.), 4) mezinárodní srovnávací pedagogika = srovnává jevy ve více zemích, přináší inspiraci a kritický pohled na vlastní vzdělávací systém, podporuje hledání obecných řešení v mezinárodním měřítku => počátky v ČR v 19.st. (J.L.Mašek), rozvoj v 1.pol.20.st. (Kádner, Příhoda, Uher, Vrána, Hrazdil), od 50.l. 20.st. nejméně rozvíjena, ideologizována, po 1989 zvýš. zájem o mezinár. srov. výzkumy, k vytvoření disciplíny a její institucionální základny však nedošlo.

Metodologie

- nauka o struktuře, logice a metodice poznávací činnosti
- angl. methodology of educational science
- systém teoret. principů, metod a zp. popisu, analýzy a objasňování ped. jevů. Praktické ot. plánování, realizace a publikace výzk. prací, normy a etic. principy vědec. práce
- před. 1989 marxistická metodologie

B. Aplikované

Dle věku:

Předškolní pedagogika

Pedagogika mladšího školního věku

Pedagogika adolescence

Andragogika

Gerontagogika/ gerontopedagogika

- angl. educational gerontology
- obor pedagogiky zabývající se učením a vzděláváním lidí v ekonomicky postaktivním věku (seniorů)
- učící se společnost, celoživotní vzdělávání, univerzita třetího věku

Dle oblasti společenské činnosti:

Pedagogika podniková (lidské zdroje), pedagogika vojenská, pedagogika dramatická, pedagogika hudby, pedagogika sportu, pedagogika volného času aj.

Pedagogika sportu

- obor rozvíjející ped. a did. aspekty výchovy mládeže a dospělých ve sportovní a tělových. činnosti

- zkoumá problematiku ovlivňování sportovců trenérem, učitelem aj. např. při motivování k výkonům, při diagnostikování schop. pro určitý sport
- užití i při výchově pro volný čas

Pedagogika volného času

- disciplína pedagogiky, zaměřená na vých. a vzděl. prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých
- v mnoha zemích stud. obor
- význam: roste množství voln. času, media, nežádoucí formy chování – nárůst, nuda, workoholismus,
- významná je metoda animace

Dle instituce:

ped. rodiny, školní ped., vysokoškolská ped., pedagogika dalších spec. org.

Primární pedagogika

- souhrnné označení ped. aj. disciplín zabývajících se primární školou a zejm. přípravou učitelů pro tento stupeň školy. Relat. samost. obor, založený interdisciplinárně
- obor studia

Dle sk. obyvatelstva:

Sociální pedagogika

- = disciplína pedagogiky, zabývá se problémy spjatými s vých. působením na rizikové a sociálně znevýhodněné sk. mládeže a dospělých (př. poruchy rodiny a rodičovství, náhradní rodinná výchova, týrané, zneužívané, zanedbávané děti, delikvence a agrese mládeže, drogová závislost mládeže, dětská pornografie a prostituce, dodržování práv dítěte, resocializace a reedukace trestaných aj.
- významnou úlohu v současné spol. v souvislosti s nárůstem soc. patologie, kriminality aj.
- v ČR se rozvíjí až po 1989, nyní jako stud. obor na fakultách – v souvislosti s oborem zv. sociální práce

Speciální pedagogika

- angl. special education
- zabývá se teorií, praxí rozvoje, výchovy a vzdělávání jedinců postižených různými těles., mysl., dušev. nedostatky n. poruchami chování
- v zahraničí – léčebná ped., nápravná ped., ped. handicapovaných dětí
- otázky integrace
- stud. obor
- oftalmopedie (tyflopédie) (zrak)
- logopedie (řečové a jazykové postižení)
- psychopedie (rozumová nedostatečnost)
- etopedie (obtěžně vychovatelní)
- somatopedie (poruchy hybnosti)
- surdopedie (sluch)

Etnopedagogika

- obor ped. teorie a výzkumu, zabývající se problémy výchovy a vzdělávání příslušníků etnických menšin (etnické faktory ve vzdělávání, multikulturní výchova)

Pedeutologie (teorie učitelské profese)

- obor ped. teorie a výzkumu, vzdělávání učitelů

Dle oborů/ věd. disciplín:

oborové didaktiky a předmětové didaktiky (zastarale metodiky)

- př. Oborová didaktika: *lingvodidaktika* = vědec. disciplína zabýv. se teorií a praxí učení a vyučování cizích jazyků, u nás v rámci ped., interdisciplinární (obec. did., lingvistika, psych. teorie učení, psycholingvistika, teorie verbál. komunikace)
- př. Předmětová didaktika: didaktika chemie, didaktika němčiny

Další:

Pedagogická diagnostika

- angl. assessment, diagnostics
- vědec. disciplína zabývající se otázkami diagnostikování subjektů v edukačním prostředí
- formuluje teorii ped. diagnostikování, metody, zp. interpretace ped. diagnóz
- v USA je součástí evaluace X samostatná disciplína (P.Gavora)

Pedagogická evaluace

- angl. educational evaluation/assessment,
- samost. věd. disciplína, rozsáhlá a propracovaná teoret. a metodol. základna (IEA, Kalibro, TIMSS aj.)
- hodnocení (obecný význam) X ped. : zjišťování, porovnávání a vysvětlování dat charakterizujících stav, kvalitu, fungování, efektivnost škol, částí n. celku vzděl. systému
- role: korekce a inovace škols. systému, pro strategie plánování rozvoje a priorit
- zahrnuje: 1) evaluace vzdělávacích potřeb, 2) vzděl. Programy, 3) edukační prostředí, 4) výuka (učení a vyučování), 5) evaluace vzděl. Výsledků, 6) standardů, 7) činnosti a produktivity školy

Edukometrie

- oblast ped. teorie a výzkumu zabývající se měřením ped. jevů (hl. měření výsledků výuky, konstruování a aplikace testů)
- souvisí s pedagogickou evaluací

C. Hraniční

Pedagogická psychologie

- angl. educational psychology
- jedna z nejstarších aplik. disciplín psychologie

- psychol. pohled na předpoklady, průběh a výsledky rozvoje jedince, sk. v situacích ped. typu
- X školní psych.- svébytná disciplína psych. psychologicky zkoumá průběh, podmínky a výsledky školní výchovy a vzdělávání, všímá si zejm. aktérů; zabývá se diagnostikou, intervencí, prevencí, pomáhá aktérům, optimalizace klimatu

Filozofie výchovy

- a) filozofie procesu výchovy, b) filozofie pedagogiky jako vědecké teorie
- komplexní nazírání na svět výchovy => koncepce čl. a jeho vychovatelnosti, rozvoje a život. smyslu
- metodol ot. zkoumání vých. jevů, možnosti lids. poznání a jeho předávání
- etické ot. výchovy, stanoviska k lids. životu a světu hodnot, kt. určují cíle a povahu výchovy

Pedagogická etika

- a) hraniční obor, etické aspekty výchovy, vzdělávání, b) soubor etických požadavků kladených na pedagogy (Charta učitelů – př. etické standardy pro did. testování)

Pedagogická etnografie (prostředí)

Sociologie výchovy

- zkoumá a) místo a fce výchovy ve společnosti, b) vztahy mezi sociální strukturou a škol. vzděláváním z hlediska sociálních charakteristik subjektů, c) fungování a efekty školy jako sociální instituce
- edukační procesy jsou nazírány jako determinované soc. faktory
- témata: vzdělanostní struktura, vzdělanostní mobilita, vztah mezi sociální stratifikací a vzděláním, rovnost vzděl. příležitostí, prostředí školy jako sociální instituce
- funkcionalistická teorie výchovy, radikální teorie výchovy, interakcionalistická t.
- varianta: ped. sociologie, sociologie vzdělávání, sociologická pedagogika

Pedagogická antropologie

- angl. anthropology of education
- disciplína pedagogiky snaží se objasňovat výchovu a její vývoj v celistvém pohledu na člověka a společnost, na základě biologických a sociálních poznatků o lids. rodu, např. v souvislosti s vývojem jazyka, symbolické komunikace a kultur. artefaktů společnosti; dále interkultur. rozdíly v učení, ve stylech rodinné výchovy, škol. edukaci aj.
- v ČR nerozvinuta, dříve opomíjena, dnes potřebná i pro praxi (edukace dětí imigrantů, řešení ras. a etnic. konfliktů)

Ekonomie vzdělávání

- angl. economic of education, ekonomika vzdělávání (v ČJ není termín ustálen)
- vzájemné podmiňování ekon. procesů (např. tvorba HDP) a ped. procesy (např. vývoj vzdělanostní struktury populace)
- v zemích s tržním hospodářstvím je sektor vzdělávání významně ovlivňován ekon. faktory => ekon. vzděl. důležitá pro vzděl. politiku
- klíčová problematika: kvalita výstupů vzděl. systému ve vztahu k vloženým nákladům (efektivnost škol, indikátory vzdělávání, výdaje na vzdělávání)
- marketing školy
- X ekonomika školství (vzdělávání) = komplex jevů, procesů, subjektů, jenž je součástí celkové ekonomiky/národního hospodářství státu (zejm. financování škol a školských

zařízení, pracovníci v resortu a jejich mzdové prostředky, druhy a velikost dalších výdajů a příjmů), v zájmu politiky – spotřebovává stále více z HDP

Vzdělávací politika

- angl. educational policy
- vědní obor, praktic. činnost zabývající se plánováním, legislativou, financováním, budoucím rozvojem a jinými rozhod. procedurami v sektoru školství a vzděl. systému
- součástí vzděl. politiky je kurikulární politika
- témata: úloha státu v řízení vzdělávání, programy rozvoje vzdělávání, prostředky uplatňování vzděl. politiky, subjekty vzděl. politiky
- postupně se u nás jako vědní disciplína utváří
- prakticky realizována orgány státní správy ve školství a aktéry školského managementu (národní program rozvoje vzdělání)
- poradní orgán MŠMT ČR: Rada pro vzdělávací politiku
- Journal of education policy

Pedagogická prognostika

- angl. educational futures, forward planning, strategic planning, long-term planning of education
- disciplína pedagogiky, zabývá se vytvářením modelů a strategií bud. (možného n. plánovaného) rozvoje vzděl. systémů, vzděl. procesů, jednotl. druhů škol, počtů žáků a učitelů
- důležitá pro plánování ve školství a vzděl. politiku
- v ČR zanedbávána, dnes absence dlouhod. prognóz vývoje čes. vzdělávání X v 70.-80. letech byla úspěšně rozvíjena
- lit: *Forward planning in education in the member states of the european union, Eurydice, 1999*

Školský management (teorie řízení školství)

- angl. school management, school leadership
- obecně: celk. systém řízení školství v zemi, centrální – střední – lokální úroveň; všechny činnosti a instituce, kt. realizují vzděl. politiku (plánování, organizování, financování, monitorování, evaluace růz. oblastí fungování školství)
- užší význam: řízení školy, management školy, school leadership (plánování vzděl. programu a procesu, kurikula, materiál. a finanč. a lids. zdrojů, vztahů s rodiči a soc. partnery)
- obor studia, další vzděl ředitelů škol, inspektorů, pracovníků školské administrativy

Technologie vzdělávání

- a) v širším pojetí: projektování technologických postupů, kt. umožní optimálně řídit žákovu učení v situacích ped. typu; ucelené a do speciálních programů začleněné postupy řízení (zabudovány ve speciálních učebních textech, počítač. programech, programech trenažerů, simulátorů) – čerpají z kognit. psychologie, psych. motivace a psych. řízení, teorie regulace, AI = umělé inteligence
- b) užší: využívání technických prostředků ve vzdělávání (počítačů, tv aj.)